

Ірина Гузенко
старший викладач кафедри гуманітарних дисциплін,
Львівський державний університет фізичної культури
імені Івана Боберського

ПРАЦІ ВАЛЕНТИНА МОРОЗА – НАСТІЛЬНА КНИГА ДЛЯ УСІХ, КОМУ НЕ БАЙДУЖА ДОЛЯ УКРАЇНИ

СПОГАДИ

Це був перший рік, коли Україна стала незалежною державою.

Перед початком одного із літературно-мистецьких заходів в Українському поліграфічному інституті ім. І. Федорова, у якому я навчалася, нам повідомили про візит особливого гостя. Коли захід розпочався, до слова запросили відомого історика Валентина Мороза. Не поспішаючи, замислено, поважно і впевнено йшов він на зустріч із залом. Усі захоплено слухали цю легендарну особистість. Життєві спогади, цікаві факти, дотепні жарти, пережито стільки подій, що вистачило б на кілька життів. В. Мороз згадав свої студентські роки, розповів про те, як зачитувався забороненою літературою, яка цілковито змінила його світогляд. Розповів, як протестував проти читання лекцій студентам російською мовою. Згадував і про те, що після закінчення університету, працюючи учителем історії в селах Горохівського району Волинської області (1958–1964 рр.), часто їздив до Львова на Шевченківські святкування, брав активну участь у підготовці урочистих заходів з ушанування Т. Шевченка.

Серед багатьох, хто хотів подякувати професорові В. Морозу за цікавий виступ, попросити автограф, була і я. Подавши руку, з легкою усмішкою Валентин Якович почав розмову про вірш, який я декламувала на цьому заході: «Гарний вірш. Знаю багато поезій Стуса, а цю не пригадую. Хотів би ще раз почути. Колись мені прочитаєте».

Через кілька місяців відбулася знову розмова з Валентином Яковичем: «Добрий день. Радий бачити. Мені запропонували викладати

у вашому інституті та очолити кафедру українознавства. Запрошуюте на заходи, прийду. Скажу кілька слів».

Він з радістю відгукувався на наші запрошення, виступав на літературних зустрічах і вечорах, любив спілкуватися, не шкодував свого часу і дарував незабутні зустрічі. Говорив про політику, про історичні події, про поезію, творчість і загалом про мистецтво, часом ділився спогадами, жартував.

Пригадую творчу зустріч з В. Морозом. Він читав поетичні рядки зі своїх поезій. Він створив дивовижний світ радості й печалі, сарказму й іронії, усмішки та смутку, роздумів та переживань. Щоразу це було щиро, зворушливо і щемливо. Його поезії мають цікавий авторський стиль, насичений художніми засобами, що дарують натхнення, неповторні емоції.

Серед літературних творів Валентина Яковича хотіла б виокремити вірші із збірки «Прелюд», написані у 1969–1970 рр. Відбуваючи другий термін у Владимирській тюрмі, В. Мороз написав декілька поезій у прозі, які стали важливим свідченням його громадянської позиції.

Якось у розмові Валентин Якович розповів мені про інститут фізичної культури: «Там дуже добра атмосфера, добрий колектив. Хочу запросити вас організувати у цьому інституті літературно-мистецький вечір». Наша творча співпраця з університетом фізичної культури стала успішною. Тут почалася і моя викладацька робота на кафедрі народознавства. На цій кафедрі мені пощастило працювати з професором В. Морозом.

У Валентина Яковича завжди було чому повчитися. Він скромно оцінював свою наукову діяльність і наголошував, що є насамперед істориком: «Я – історик, я пишу». Мене приємно вражало те, що стиль спілкування Валентина Яковича у товаристві був такий же привітний, як і у приватному спілкуванні. Його спокійна і впевнена манера, стриманість у жестах створювали позитивну атмосферу спілкування. Незалежно від того, що це було: лекційне заняття чи круглий стіл, пресконференція чи запис на радіо, на телебаченні, засідання кафедри чи літературно-мистецький захід, конференція чи зустріч із друзями за горнятком чаю. Він завжди був самим собою. Запам'ятовувалася добра усмішка п. Валентина. І в словах, і в проникливому погляді,

у жестах і у виразах обличчя було те, що додавало віри й наснаги зробити щось добре.

Хороший педагог. Його поважали й любили студенти, підтримував колектив університету, колеги прислухалися до його думок і порад. З першої бесіди з професором В. Морозом можна було зрозуміти, як вдало в ньому поєдналися мудрість, сила волі, принциповість, відвага, рішучість, упевненість у своїх силах, моральна громадянська гідність і безкомпромісність.

Одна із бесід із Валентином Яковичем стосувалася його есе «Репортаж...», написаного в ув'язненні. Візити наглядачів і обшуки в камерах тривали постійно. Валентин Якович розповідає, що політв'язні чергували біля дверей камери і в разі появи наглядача подавали сигнал. Такими уривками доводилося писати «Репортаж...». Київські та львівські дисиденти уважно читали цей твір, а 1968 року «Репортаж...» вийшов друком в українських емігрантських видавництвах.

Валентин Якович поринув у спогади про тоталітаризм, русифікацію, дисидентство. Учасники дисидентського руху Іван Гель, Михайло та Богдан Горині, Ігор Калинець, Левко Лук'яненко, Євген Сверстюк та ін. часто згадують побратима В. Мороза у своїх спогадах та інтерв'ю.

Доля випробувала його на міцність: обшуки, ув'язнення, заслання, перебування в таборах суворого режиму, голодівки, статус особливо небезпечного рецидивіста. Усе це глибоко торкає людську свідомість. Та ніщо не зламало В. Мороза, не змусило його схилити голову, змінити свої погляди, зневіритися у своїх переконаннях.

Він був достойним представником української діаспори, часто виступав у мас-медіа. Був справжнім майстром інтерв'ю. Годинами слухали його цікаві розповіді. Від початку розмови і до її завершення Валентин Якович тримав бездоганний ритм бесіди. Він був людиною, з якою можна говорити про все. Усі теми, які він порушував, заслуговували на публічне висвітлення. Кожен матеріал містив нові цікаві дані або ж власну історію.

Його твори захоплювали нашу увагу, вони стосувалися наукової публіцистики та літературної творчості. Серед наукових праць у галузі історії України найбільш популярною стала його фундаментальна тритомна праця «Україна у двадцятому столітті». Ця монографія є посібником для патріотичного виховання української молоді.

Праці Валентина Мороза – це настільна книга для усіх, кому небайдужа доля нашої держави. Справою його життя було пропагування української національної ідеї, яка пронизує все, про що він писав, що говорив і робив. Він акцентував увагу на невичерпності національних духовних ресурсів сучасної України та українця, їх величній історії та закономірності майбутнього посилення Української держави.

Знаний не тільки в Україні, а й в усьому світі, лідер українського дисидентського руху, непересічний історик, викладач найвідоміших у світі навчальних закладів, ідеолог українського національного руху і просто шляхетна людина, що є яскравим прикладом того, як творити власну державу.

Впевнена у добрій справі Валентина Мороза для багатьох поколінь.